

הגיעה לגיל
אחרי שספרה 'תפילת נשים' הפך לרב־מכר היסטורי, החליטה ד"ר עליזה לביא להסתער על גזרת הבר־מצווה. התוצאה היא 'התרמיל היהודי', ספר־אלבום שחוקר את המאורע מזוויות רבות ומגוונות **עמ' 14**

"חשוב שגם הנוער החילוני לא יהיה נכה בתרבות היהודית". עליזה לביא

הגיעה לגיל

אחרי שספרה 'תפילת נשים' הפך לרב־מכר היסטורי, החליטה ד"ר עליזה לביא להסתער על גזרת הבר־מצווה. התוצאה היא 'התרמיל היהודי', ספר־אלבום שחוקר ומאיר את המאורע מזוויות רבות ומגוונות. למי שמרגישה מקופחת, לביא כבר עונדת על פרויקט דומה לבנות מצווה

יעקב בראון

שעה שביום א' החלה שריפת הענק על הכרמל לדעוך אל קיצה, תשומת-לבה של ד"ר עליזה לביא, 46, מרצה לתקשורת באוניברסיטת בר-אילן ופעילה ציבור לחמנית, הייתה מופנית למוסד החינוכי ימין אורד שעלה שם בלהבות. דאגתה הייתה נתונה לבני-נוער הלומדים בו, עולים מחבר העמים, העומדים בפני גיור. ולא במקרה. לביא עומדת בנחיצות מאחורי הבג"צ שהוגש נגד רשמי-נישואין, סרבני רישום גרים. מתוקף פעילותה זו, נחרדה לביא לשמוע על הטרדינה של צוערת השי"ב, מיישר טניה לנסקי, מקרבנות אסון האוטובוס, שהובאה למנוחת-עולמים בחלקת הלא-יהודים בבית העלמין בא-שקלון. "כאשה יהודייה, אני רוצה לבקש ממנה סליחה", מצהירה לביא. "כאן נכ-שלנו כולנו כחברה ישראלית. זה סיפור קורע לב. אם היה נודע לי בזמן, הייתי פועלת למניעתו".

"לא רק טניה", מוסיפה לביא, שב-הייתה שומרת מצוות מפגינה גישה אמ"צ. "מחירי שהפקרנו את העלייה מחבר העמים לציפורני הרבנות. עשינו כמיטב יכולתנו לקליטת העלייה הזאת, למעט הכניסה לעם היהודי. לא מספיק לדאוג לסל הקליטה. כל נושא הגיור הוא מחדל אחד גדול ובושה לכולנו".

"מיותר להשוות איזה יחס אקבל ברבנות כישראלית ותיקה לעומת היחס שתקבל שם עולה מרוסיה", אומרת עוד לביא. "המקום הזה, הרבנות הראשית, הוא מאוד קשה לעולים חדשים, מאוד לא נוח, מאוד לא נעים. רק לפני שבוע הייתה בחירה של דינים חדשים - ושוב הם לא מהציבור הציוני. אז מה בדיוק כבר מצפים מהם?"

ואת כל זה את אומרת כאישה דתית. "כי הגיור אינו סוגיה דתית, אלא סוגיה חברתית. לכן הוא כלי-כך מציק לי בשנים האחרונות. מה שיותר כואב לי שהנושא לא מעניין את הציבור החילוני. אני לא מצליחה לגייס אליו קולגות שלא שייכים למחנה הדתי. לשם-מה ממונים דינים לא ציונים, ששולטים על כל החברה הישראלית? האם הדבר נעשה כאתן פוליטי?"

פניו היפים של הנוער

שם נוסף שייחקק בזיכרון מהמאבק בלהבות הכרמל הוא שמו של אלעד ריבן, הנוער בן 16, הכבאי המתנדב ששילם בחייו על התנדבותו. מה את מציעה ללמוד מהמקרה של הנער הזה?

"אלעד נתן מראה מדהימה על הנוער המקסים שישנו כאן. אולי נראה שמה שיוצר את הכותרות הן כל הקטטות הא-

לימות האלה בפאים ובכל מיני מקומות בילוי שבהם משעמם לנוער. אבל מעבר לכותרות, מתברר שיש נוער נפלא שעושה גדולות בהתנדבויות שונות. מעניין שהחשיפה למקורות ואי הרצון להיות בורים בכל הנוגע אליהם, קורים ללא מעט בני-נוער לא דתיים בצאתם לבית-קור במחנות בפולין. גם זאת אנומליה, שצריך לנסוע עד לשם כדי לגלות את הזוהר היהודית. יש מהם שחחרים משם עם לא מעט כעסים, כולל על הוריהם, שלטענתם נענו מהם ידע ודעת.

"אני נפגשת איתם תכופות. דומה שבחמש השנים האחרונות, מאז הופעת ספרי 'תפילת נשים', אין מקום בארץ שבו לא הייתי, החל ממאה-שערים ועד קיבוצי השומר הצעיר. בעיניי הנוער הזה מחיפה, שיצא להילחם בשריפה הנוראית, הוא דוגמה לרבים מבני גילו, שיוצאים להתנדב ואיננו יודעים על כך. זה קורה יום-יום ורק צריך להסיר את הכובע בפניהם. ערב אחד אני שואלת את הבן שלי איפה הוא והוא מספר לי שהלך עם חבריו לשמח גרים בחתונתם. לאחר ששמעו מבעל אולם שאין מי שירקוד שם, נענו ובואו".

היית מצפה לכך גם מבני-נוער חילוניים? "בוודאי. הם מתנדבים לא פחות. אם נצא לטבע, נפגוש חברה צעירים שמי נקים נחלים ואחרים שפועלים בסירות-חופים. תיכנס באמצע היום לתחנת מגן-דוד אדום ותראה מי מתנדב שם. אלה אינם בהכרח דתיים".

בכל זאת, אנחנו יודעים שאלה אינם רבים. האם ספרך החדש, 'התרמיל היהודי', שהופיע בהוצאת 'מגיד' ובו את עורכת מסע בר־מצווה בקהילות ישראל, עשוי להפיח משבר-רוח חדש במפרשי הנוער שעוד לא הגיע לתובנות כאלה, כולל ההתנדבויות שהזכרנו?

"אני מקווה שכן. מימוש הרצון שלי לשים את הספר הזה על השולחן ולהנגיש אותו לחברה הישראלית היה כרוך בעבודת-פרך באיסוף החומרים. הנה, למרות שאף אחד לא עומד עם שוט, חוגגים ברחבי הארץ ברובת-מצווה על ימין ועל שמאל. לך ותראה כמה עליות לתורה יש בכותל המערבי, ולא דווקא משפחות דתיות. ומי אמר שמוכרחים בכותל? יש שחוגגים במצדה, למשל, או בשביל ישראל - זה בסדר גמור".

יש תופעות הפוכות של אמבזשים מצד חב"דניקים בפתחי קניונים.

"מצד אחד אתה צודק. מצד שני, כמי שמסתובבת הרבה בעולם, חשוב להצביע על הנהייה של ישראלים אחר פעילויות חב"ד בכל מקום. אם תנסה להיכנס לסדר פסח שלהם בנפאל, לא תצליח להשיג שם מקום".
כי זה בחו"ל.

"אבל משהו בזהות היהודית מתעורר הרחק מכאן".

בר־מצווה נגד השתמטות

נראה לך שב-עקבות קריאת ספרך, חברה יי-כנסו לעול מצוות, תרתי משמע?
"אני לא מצפה שיחזרו בתשובה, אבל כן מצפה שיהיו כאלה שלא יהיו מוכנים עוד להיות נכים בתרבות שלהם. לא רק בה, אלא גם במורשת שלהם. יצאתי לשמוע

באחד הבסיסים את הרצאתו של נציב קבילות החיילים, אלוף במיל יצחק בריק, בעל עיטור העוז ממלחמת יום הכיפורים, ונחנקתי. אמרתי לו שזאת לא חוכמה לשאת הרצאה כזאת בקורס מנהיגות בצבא. שיבוא להרצות בתל-אביב, שבה יש מחזוריים עם מתגיסיים לצבא פחות מאשר ברהט. 'עליזה, את צודקת', אמר בריק. 'לאן שיומינו אותי, אבוא'".

את סבורה שאם בני-נוער יתודעו ביתר רצינות לנושא בר המצווה, תופעת ההשתמטות מצד ה'תיבלם, כולל השתמטות הבנות? "חד-משמעית כן. ובאשר לבנות, צא וראה מה הן עושות בשירות הלאומי. אם יש השתמטות של בנות, זה לא קורה כמעט בציבור הדתי. בין המשתמטות יש גם כאלה שתופסות עמדות בתקשורת. אז איך הן תסקרנה עבורנו?"

והמסקנה?
"כאן צריך להיות חוק שאין עוררין עליו ולפיו לא מקבלים לעבודה מי שלא היה בצבא או בשירות הלאומי, ושאותו אחד גם יהיה בעדיפות שנייה לקבלה באוניברסיטה".

עד הופעת ספרך רוחצה תחושה שהועם משהו מזוהר של טקס בר המצווה, ובמקרים רבים במקום להגיע לבית הכנסת, מגיעים ליהודיסני.
"אני לא שופטת אף אחד. כל אחד עושה מה שנוח לו ואיך שהוא מבין. אבל אני מצפה לשים על השולחן משהו, בין אם דרשה בבית הכנסת, בין אם עלייה למצדה, הכל בסדר. העיקר להתחבר באיחוש דרך לעבר שלנו, למורשת, לדעת מאיפה אנחנו באים ולאן אנחנו הולכים. יש תופעה של רטרון. בני-נוער ממשפחות תימן, למשל, בוחרים לעלות לתורה בסגנון של סבא, לאחר שאביהם התבייש להתחנך בתימנית. הבן שלי רצה, ואפשרנו לו, להשמיע את הנוסח הספרדי-ירושלמי כמו סבא שלו".

הוא, בנד דוירדוד, שבא לאחר בנד תייך ירדן וארבל, הגרם לספרך.
"זהו מנהג שנוצר מתוך געגוע הדו-

רות לאחר החורבן. כל המבקרים שהגיעו לארץ-ישראל, כמו ר' עובדיה מברטנורא, הקפידו לבקר בקבר רחל ובכותל. כשלא יכלו להגיע לכותל לאחר קום המדינה, חגגו בהר ציון, בעודם משקיפים משם על הכותל, בבחינת לעולם איך השכינה זזה מהכותל המערבי, כנאמר בשמות רבה. לאחר קום המדינה, הכותל הפך למקום האזרחי המרכזי, כולל טקסים של בתי-ספר ושל הצבא".

איך התחיל המנהג של זריקת הסוכריות על חתן בר המצווה בבית הכנסת?

"זריקת הסוכריות היא אחד הדברים המרגשים בחגיגות בר המצווה. כשברדקתי מדוע זורקים, שמעתי כלי-מיני השערות הזויות של רבנים. גיליתי שכאשר המייל-דוח בצפון אפריקה היו מסיימות את הלידה, הן היו מניחות גרגר סוכר למראשות היילוד. כשהגיעו לבר המצווה של הילד, הן ביטאו את התפעמותן מכך שגרגר הסוכר תפח והצליח בזריקת סוכריות על הילד. הסוכריות, זה מה שילדים מחכים לו במעמד קריאת התורה בית הכנסת. אגב, בין המספרים לספר על בר המצווה שלהם נמצא גם עמנואל הלפרין. לדבריו, לא זרקו עליו סוכריות בבית הכנסת בפרוץ חזה נשאר אצלו בגדר טראומה".

את חותמת את ספרך דווקא בשיר של אביב גפן, קרוב לוודאי לא חגג בר מצווה בהלכתו.

"היו שלא הסכימו עם הבחירה הזאת שלי, כולל אריאל הורוביץ, הבן של נעמי שמר, שלא אהב את הבחירה. לטענתו, יש מספיק זמרים ולא נכון היה לבחור ב'משתמט' הזה, כדבריו. אבל אני הרגשתי שהשיר הזה (עם הבית 'מביטים למעלה ונראים תפילות / כשבניתיים שוכחים / שהמשמעות לחיות / היא לשאול את השאלות ולענות') ייטיב לטוב את הספר. לדעתי, אם נהיה פתוחים זה כלפי זה, כולל אביב, נהיה הרבה יותר טובים".

"אחריו יש לי בת-זקונים, עמית-חנה, שלכבודה אני מכינה ספר בנושא בר המצווה. 'התרמיל היהודי' נכתב לאחר 'תפילת נשים' הפך לרב-מכר בארץ ובתפוצות. יצאתי לדרך כשחיפשתי חומרים לבר המצווה של בני ולא מצאתי. אמרתי - 'אללה, יוצאים לעבודה'".

אז למה זורקים סוכריות?

כשאת, תרמילאית העבר הרבה לפני מוצ'ילרים של היום, העמסת על שכמך את התרמיל ויצאת למסע לעבר ספרך, היכן התחלת?

"תחילה פניתי לשני סביו של דרור - אבי שחגג בר-מצווה בשכונת הבוכים רים בירושלים לפני קום המדינה ואביו של צוריאל, בעלי, שחגג במלאח' בט-ריפולי. התברר שלמרות המרחק הגיי אוגרפי הם חגגו באותו ריטואל. מהם עברתי לשמוע אחרים ואחר-כך למשך תקופה כמעט גרתי בספרייה הלאומית בירושלים, שם חיפשתי חומרים לספר. בחיפושים שלי הגעתי לחו"ל והופתעתי לגלות שאין הנחת תפילין בבר-מצווה בארצות-הברית. שם עודדו אותי לשרוד על המהדורה האנגלית לספר. 'יש לנו שנה אחת לתפוס את הנוער, ובעזרתו את שאר המשפחה, לפני שייסחפו בהתבוללות', אמרו לי. לעומת זאת, היה לי מעניין לשמוע בלונדון שילדים גויים, הלומדים בתי-ספר יהודיים בגלל שהוריהם מבקשים להקנות להם חינוך טוב יותר, מבקשים גם הם בר-מצווה".

ובתנ"ך - יזק.
"אכן, מנהג בר המצווה מאוחר יותר. המקור הקדום ביותר לכך הוא במסכת אבות, במשנה, שם נאמר - 'בן שלוש עשרה למצוות'".

והמנהג של טקסי בר המצווה בכותל המערבי?
"זהו מנהג שנוצר מתוך געגוע הדו-